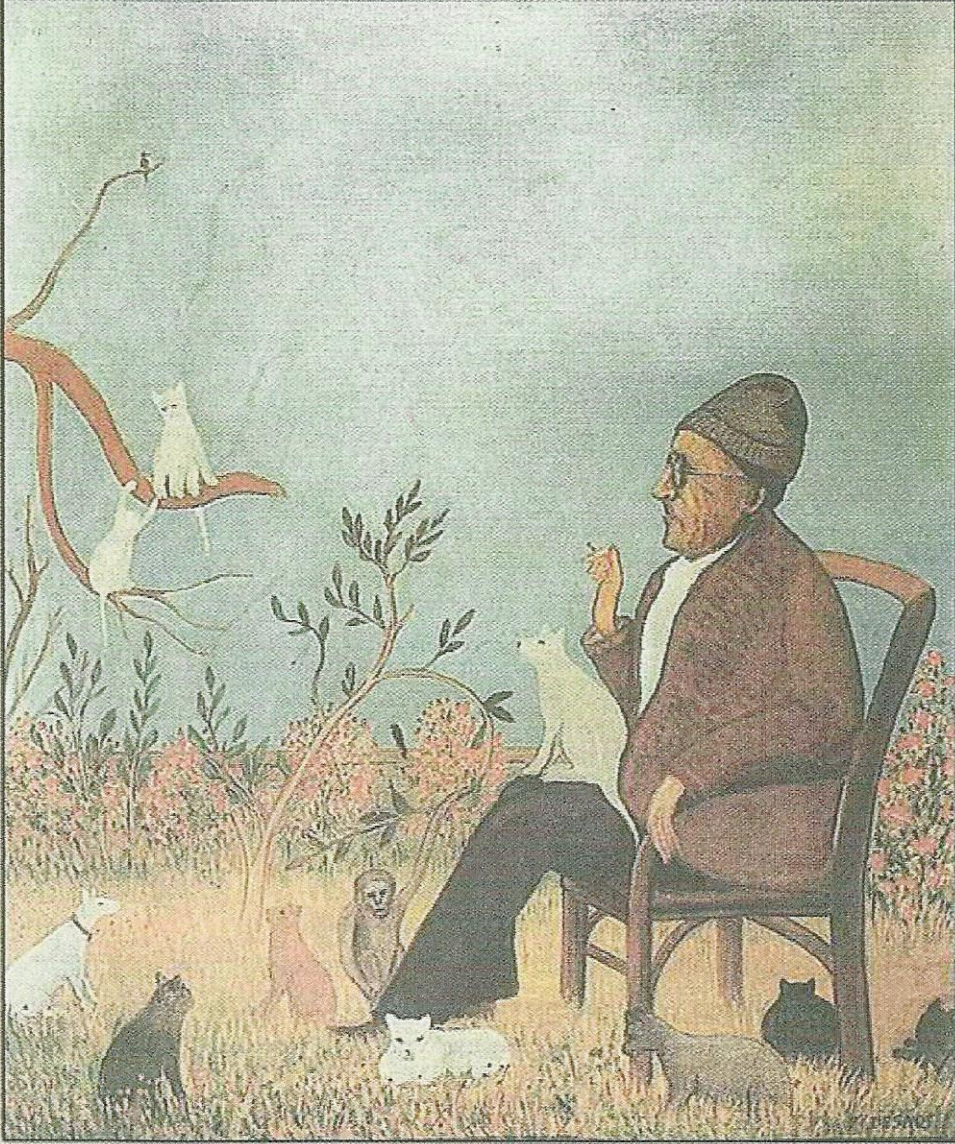

Hazırlayan: Cengiz Ertem

LITTERA

EDEBİYAT YAZILARI

ürün yayımları

Cilt: 28

LITTERA ORTAK KİTAP 28

Dünya Edebiyatları Araştırma ve İnceleme Ortak Kitabı
Revue d'études et recherches sur les littératures du monde
Journal for the Study and Research of World Literatures

Genel Yayın Yönetmeni/Editeur/Editor

Prof. Dr. Cengiz Ertem

Yayın Kurulu/Comité de publication/Editorial Board

Prof. Dr. Olcay Önertoy, Prof. Dr. Tuna Ertem, Metin Turan, Doç. Dr. Seda Köycü,
Doç. Dr. Melahat Pars, Doç. Dr. Gülser Çetin

Danışma Kurulu/Comité consultatif/Advisory Board

Prof. Dr. Sevda Şener (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Gürsel Aytaç (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Ayşegül Yüksel (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Alain Goulet (Caen Üniversitesi-Fransa) Prof. Dr. Tuğrul İnal (Ufuk Üniversitesi), Prof. Dr. Oya Batum Mentşe (Atılım Üniversitesi), Prof. Dr. Michel L.Bareau (CIRMSB-Portekiz) Prof. Dr. Tanju İnal (Bilkent Üniversitesi), Prof. Dr. Damien Zanone (Stendhal Üniversitesi-Grenoble 3 -Fransa)

Hakemler/Comité scientifique/Scientific Committee

Prof. Dr. Olcay Önertoy (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Belgin Elbir (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Altan Aykut (Beykent Üniversitesi), Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam (Hacettepe Üniversitesi), Prof. Dr. Onur Bilge Kula (Kültür Bakanlığı-Hacettepe Üniversitesi), Prof. Dr. Pulat Otkan (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Korhan Kaya (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Kemal Özmen (Hacettepe Üniversitesi), Prof. Dr. Ali Kaş (Orta Doğu Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Ertuğrul Önalp (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Tuna Ertem (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Zeynep Günel (Gazi Üniversitesi), Prof. İsmail Kaya (Doğuş Üniversitesi), Prof. Dr. Arzu Etensel İldem (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Melek Dosay Gökdoğan (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Lerzan Gültekin (Atılım Üniversitesi), Prof. Dr. Sema Ege (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Nedim Kula (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Osman Toklu (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Cengiz Ertem (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Ayten Er (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. M. Emin Özcan (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Nil Ünsal (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Ünal Kaya (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Selda Öndül (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Şebnem Atakan (Ankara Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Trevor Hope (Yaşar Üniversitesi), Prof. Dr. Nursel İçöz (Orta Doğu Teknik Üniversitesi), Doç. Dr. Ender Ateşman (Hacettepe Üniversitesi), Doç. Dr. Nazan Tutaş (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Ayşe Pamir Dietrich (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Nevin Özkan (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Özlem Parer (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Ufuk Ege (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Battal Arvasi (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Bülent Okay (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Ahmet Kocaman (Ufuk Üniversitesi), Prof. Dr. Dursun Zengin (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Seda Köycü (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Sabire Arık (Ankara Üniversitesi)

LITTERA Edebiyat Yazıları MLA (Modern Language Association of America) International Bibliography'de yer almaktadır.

L'ouvrage collectif *LITTERA Edebiyat Yazıları* est cité dans l'index de MLA (Modern Language Association of America).

LITTERA Edebiyat Yazıları is a refereed publication indexed in the MLA International Bibliography.

LITTERA Edebiyat Yazıları'nda yayımlanan yazılar, Yayın Yönetmeni'nden ya da Yayın Kurulu'ndan izin alınmaksızın, başka bir yerde yayımlanamaz. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir, Ortak Kitap'ı bağlamaz.

Articles publiés dans *LITTERA Edebiyat Yazıları* ne doivent pas être publiés ailleurs sans l'autorisation de l'Editeur ou du Comité de Publication. La responsabilité des articles incombe aux auteurs, l'organisme éditeur de l'Ouvrage Collectif n'est aucunement responsable.

An article published in *LITTERA Edebiyat Yazıları* may not be published elsewhere without the permission of the Editor or the Editorial Board. The responsibility of the published articles rests with authors.

Bu Ortak Kitap Fransız Büyükelçiliği Kültür Servisi'nin katkılarıyla yayımlanmıştır.

Cet Ouvrage Collectif a paru avec le soutien du Service Culturel de l'Ambassade de France.

The publication of this book of Collected Essays owes much to the contribution of the Cultural Department of the French Embassy.

ISBN: 978-605-4616-12-1

Yazışma Adresi/Adresse de correspondance/Adress of correspondence

Belgegeçer-Télécopie-Fax: .(0312.467 01 39)

e-posta-e-mail: ertem@hacettepe.edu.tr

Web: littera.hacettepe.edu.tr

Basım Tarihi/Date d'impression/Date of print: Haziran /Juin/June 2011

Baskı-Impression/Print: Sarıyıldız Ofset İVOGSAN Ağaç işleri Sitesi 523.

Sokak No:31 Yenimahalle / Ankara Tel: 0312-395 99 94

İÇİNDEKİLER
SOMMAIRE/CONTENTS

Alman Edebiyatı / Littérature allemande / German Literature

Cemal Sakallı

Osmanlı'nın Kuruluş Romanı Malchatun ve Yazın-Tarih İlişkisi Üzerine 7

Çin Edebiyatı/ Littérature chinoise / Chinese Literature

Nuray Pamuk

Tang Dönemi Şiiri ve "Şiir Dehası" Du Fu..... 21

Fransız Edebiyatı / Littérature française / French Literature

Tuna Ertem

Tarihsel Romandan Biyografiye: Hadrianus'un Anıları 29

Jale Erlat

Les historiennes dans la littérature française des origines au XVIIIe siècle 35

Esmâ İnce

La fuite à Constantinople Romanında Bir Fransız Subayının Gözünden XVIII. Yy. Türk Toplumunu..... 49

Emine Bogenç Demirel-Arzu Kunt

Ici ou ailleurs. Sur quelques 'écritures scéniques' contemporaines 55

Ceylan Yıldırım

Le réalisme magique dans Le Livre des Nuits et Nuit-d'Ambre de Sylvie Germain 63

Hint Edebiyatı / Littérature indienne / Indian Literature

Şengül Demirel

Şukasaptati (Papağanın 70 Öyküsü) 69

İngiliz Edebiyatı / Littérature anglaise / English Literature

Sema Ege

W. Golding and D. Lessing: The Island, the Planet, and Cosmic Determinism 79

Sıla Şenlen (Güvenç)

"Kötülükler İçeri, İyilikler Dışarı":

Kral I. James Döneminde Cadıcılık ve İngiliz Tiyatrosu (1603-1625) 93

Kubilay Geçikli

Hİstory and Dialogism in J.M.Coetzee's Foe..... 103

Nurten Birlik

Lughnasa'da dans: Arzu Nesnesi Olarak Dans ve Yasasız Babalar..... 123

İspanyol Edebiyatı / Littérature espagnole / Spanish Literature

Şebnem Atakan

Ramón J. Sender'den İhanet Üzerine Bir Başyapıt: Bir İspanyol Köylüsüne Ağıt... 141

*Sıla Şenlen (Güvenç)**

**“TÜM KÖTÜLÜKLER İÇERİ, İYİLİKLER
DIŞARI”:**

**KRAL I. JAMES DÖNEMİNDE CADICILIK VE
İNGİLİZ TİYATROSU (1603-1625)**

SUMMARY

“Round, around, around, about, about-/All ill come running in, all good keep out!;”: Witchcraft in the Jacobean Period and English Drama

Today, the general image of a witch is an old, ugly, grotesque and most importantly fictional character spending her time flying on broomsticks, casting spells or preparing potions around a cauldron. In the Jacobean period, however, witchcraft and those practicing this ‘dark’ art were taken very seriously. Many books, pamphlets and guides were published on the subject of witchcraft, but Reginald Scot’s *The Discoverie of Witchcraft* (1584) and King James I’s *Daemonologie* (İskoçya’da 1597; İngiltere’de 1603) were, nevertheless, the most influential on the construction of the witch myth in Britain. This study aims to focus on certain plays dealing with or referring to witches and witchcraft composed in the Jacobean Period (1603-25).

Key Words: Jacobean Drama, Witches, Witchcraft, Witch-Trials, England.

Anahtar Sözcükler: Kral I. James Dönemi, Cadılar, Cadıcılık, Cadı Davaları, İngiltere.

* Yrd. Doç. Dr. , Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Eski İngilizce olan 'wiccian' (büyü yapmak) sözcüğünden türemiş olan "witch" (cadı) sözcüğü, genellikle doğüstü güçleri kullanarak topluma zarar verdiğine inanılan çirkin, günahkâr ve kötü niyetli kişileri betimler. 'Witch' sözcüğü her ne kadar iki cinsiyet için kullanılsa da ('wicca' sözcüğü cadının eril hali ve 'wicce' dişi halidir), daha çok kadınlarla özleştirilmiş bir kavram olmuştur (Russel, 1980:12).

Günümüzde insanların kafasında yaygın olan cadı imajı zamanını süpürgelerde uçarak geçiren ve kazanın çevresinde türlü tılsımlar ve büyüler hazırlayan yaşlı, çirkin ve de en önemlisi gerçekte var olmayan varlıklardır. Rönesans dönemi İngiltere'sinde ve özellikle de 'Jacobean' veya Kral I. James döneminde (1603-25) cadıcılık çok ciddiye alınan bir meseleydi. Bu nedenle, İngiltere'de cadıcılık, cadılar, cadı avları ve davaları ile ilgili birçok kitap yayınlanmış, bunun yanı sıra bu konuları ele alan çeşitli oyunlar da kaleme alınmıştır. Bu araştırmanın amacı, cadıların ve cadıcılığın Kral I. James dönemi İngiltere'sinde nasıl algılandığını ve yansıdığını Marston'un *The Tragedy of Sophonisba* (1605-6), Shakespeare'in *Macbeth* (1606-7), Middleton'un *The Witch* (1615-16), Dekker'in *The Witch of Edmonton* (1623) gibi çeşitli tiyatro eserlerinde incelemektir.

Sözkonusu tiyatro eserlerine değinmeden önce, İngiltere'de cadıcılıkla ilgili görüşleri ortaya koymak faydalı olacaktır. Diğer Avrupa ülkelerinde büyücülük bir dinî cürüm olarak algılanıp, suçlular din adamlarının oluşturduğu bir mahkeme heyeti tarafından yargılanıp yakılmak suretiyle cezalandırılırken, İngiltere'de yasalar nisbeten daha esnekti. İngiltere'de cadılıkla ilgili çıkan ilk yasa, 1542 yılında Kral VIII. Henry zamanında Parlamento tarafından kabul edilmiş ve hemen sonra 1547'de yürürlükten kaldırılmıştır. Kraliçe I. Elizabeth 1563 yılında, cadı, büyücü ve sihirbazların öldürülmesi için bir yasa çıkarmasına karşın 'iyi' ve 'kötü' büyücü diye bir ayırım gözetilmişti (Scot, 1584; 1972: xix). Ayrıca, Avrupa'da olduğu gibi dinî hukukla değil medenî hukukla yargılanıyorlardı ve bu doğrultuda yakılmak yerine diğer suçlular gibi asılıyorlardı. G. M. Trevelyan, kuşkucu Kraliçe I. Elizabeth'in devletin, cadılara karşı daha sert kanunlar yürürlüğe koymasını ve hatta yaşamlarına izin verilmemesini savunan kişilere, hemcinslerine duyduğu acıma hissinden dolayı boyun eğmediğini ileri sürer (Scot, 1584; 1970: xviii).

İngiltere'de cadıcılıkla ilgili yayınlanmış ilk İngilizce kitap cadıcılığın varlığını tamamen inkâr eden Reginald Scot'un (1538-1599) *The Discoverie of Witchcraft* (1584) adlı eseridir. 16. yüzyıl Avrupa'sındaki cadı mitini ele alan Scot, cadı suçlamasıyla infaz edilen kadınların büyük bir bölümünün aslında fakir, yaşlı, şaşkın ya da sert sözlerle yıldırılmış kadınlar olduğunu iddia etmektedir. Bu kitabı yazmaktaki amacı, cadı olarak değerlendirilen bu zavallı topluluğun, haksızca infaz edilmesini önlemek için cadılığın hayal ürünü olduğunu göstermektir. Fakat bu görüşün benimsenmesi ve kilisenin doğanın incelenmesinin cürüm olmadığını kabul etmesi için iki yüz yıl (Aydınlanma Çağı) daha geçmesi gerekti.

İngiltere'de diğer ülkelere nazaran infaz son derece azdı, fakat bu durum Kraliçe I. Elizabeth'in 1603 yılında ölüp tahta cadıcılıkla yakından ilgilenen Kral I. James'in geçmesiyle değişti. James, 1567 yılında VI. James olarak İskoç kralı ilan edilmiş,

1603 yılında ise I. James olarak İngiltere ve İrlanda kralı olmuştur. Montague Summers, bu keskin geçişle ilgili olarak Elizabeth'in aydın çevresinin cadıcılığa pek prim vermediğini ve bu tip şeyler yok olmaya yüz tutacakken, yeniden James tarafından canlandırıldığını belirtir: "James sönmeye yüz tutmuş korları alevlendirdi ve binlerce deli, ihtiyar ve hisli kocakarıyı işkenceye ve kazığa yolladı" (Scot, 1584; 1972: Giriş xvii).

James büyük cadıcılık davalarında önemli rol oynamıştır. Örneğin, İskoçya kralı iken Norveç'ten yeni eşi Danimarkalı Anne ile gelirken fırtına çıkararak gemisini batırmaya çalışmaktan suçlanan yetmiş kadar kişinin yargılanma ve işkence edilme sürecini bizzat izlemiştir. İskoçya'daki bu tip davaların en büyüğü olan ve 1590 yılında gerçekleştirilen "Kuzey Berwick Cadı Davaları", tam rakam bilinmese de, bir düzine insanın kazıkta yakılarak öldürülmesiyle sonuçlandı. 1597 yılında James, devleti yıkmaya çalışan şeytanî cadılarla ilgili dehşet verici bir kitap olan *Daemonologie* (İskoçya'da 1597; İngiltere'de 1603) adlı eserini yayınladı. Bu eser, Scot'un cadıların varlığını sorgulayan skeptik çalışması *The Discoverie of Witchcraft*'a (1584) karşı tepki olarak yazılmıştı. James bununla ilgili olarak: "[Büyücülük ve Cadıcılıkla ilgili] alan çok büyük ve bir çoğunun ağzında ve kaleminde dolaşmasına karşın, çok azı gerçeği biliyor"¹ (James, 1597: 22) demektedir. Bu eseri ise "Ülkenin Şeytanın iğrenç hizmetkârları, büyücüler veya cadılarla dolu olması" sebebiyle ve temel olarak birisi daha önce değinilen Scot'a ait, diğeri ise söz konusu kişilerin (cadıların) akli dengelerinin bozuk olduğunu savunan *On Magic*'in yazarı Alman Johann Weyer'e ait "iki lanetli düşünceye karşı" yazmıştır. Bununla ilgili olarak, James "[Scot, Cadıcılık diye bir şey olmadığını kamuda yayınlamaya hiç utanmıyor]" (James, Okura Önsöz) demektedir. Antik felsefî eserlerle benzerlik gösteren James'in kitabı, Pilomathes ve Epistemon arasında büyü, büyücülük, cadı, cadıcılık, doğüstü varlıklarla ilgili soru-cevap olarak gelişen bir diyalog şeklinde kaleme alınmıştır.

Cadılarla ilgili İskoçya'da yürütmüş olduğu çalışmaları İngiltere Kralı iken de devam ettirdi. Bu nedenle ki, Kral I. James 1603 yılında İngiltere kralı olduğunda Scot'un *The Discoverie of Witchcraft* adlı kitabının bütün kopyalarını yaktırdı². 1604'de hemen yeni Cadıcılık Kanunu'nu (Witchcraft Act) yürürlüğe soktu. Oldukça katı olan bu yasayla, ruh çağırmayı bile idama götürebilecek bir suç haline getirdi (Scot, 1584; 1970: xix). Kendisinin İngilizce'ye çevrilmesine katkıda bulunduğu ve 1611 yılında tamamlanan King James Bible (Kral James İncili) kralın planlarını destekleyici bazı yazılarla değiştirildi. Örneğin, birini zehirleyen kişinin yaşamasına izin vermeme konusundaki sözler ("daha sonra "Bir cadının yaşamasına izin verme") olarak değiştirilmiştir ("Thou must not suffer a witch to live")³.

Kralın bu denli şeytanî komplolara merakı, ona yaranmak isteyen yargıçları harekete geçirdi. 1612 yılında Lancaster Kalesi'ni sözde barut yardımıyla havaya uçurmayı planlayan Lancashire Cadıları (Lancashire Witches) davaları başladı ve bunun sonucunda on kişi cadı suçlamasıyla asıldı: Pendle Cadıları (Pendle Witches) olarak da bilinen bu kişilerin, Pendle Ormanı'nda ve çevresinde 17 kişinin ölümünden sorumlu olduklarına inanılıyordu. Toplamda 13 Pendle cadısı mevcuttu, fakat Lancaster Hapishanesi'nde idam edilen on kişiyi Alison Device, Elizabeth Device,

James Device, Anne Whittle (Chattox), Anne Redferne, Alice Nutter, Katherine Hewitt, John Bulcock, Jane Bulcock ve Isobel Robey oluşturyordu. Elizabeth Southern (Demdike), davasını beklerken hapisnede öldü fakat daha önceki kanıtlar onun cadı olduğu yönündeydi. Tam Lancaster sınırında bulunan Jennet Preston, Yorkshire’da yargılandı ve idam edildi. Margaret Pearson ise cadılıktan suçlu bulunmasına karşın, cinayetten masum bulunduğu için sadece bir yıl hapis cezasına çarptırıldı.

17. yüzyılda yoğun olarak yaşanan bu olaylar, cadıcılığa olan ilginin artmasına yol açmıştır. Her dönemin olayları o dönemin edebiyat eserlerine yansıdığı için, Kral I. James döneminde de edebiyatçılar eserlerinde cadılara yer vermişlerdir. James’in *Daemonologie* adlı eserindeki cadıcılık ile ilgili düşünceleri, bizzat huzurunda (James Court) sahnelenen Shakespeare’in *Macbeth* (1606) adlı oyunuyla popülerleşti. Shakespeare bunun dışında birçok oyunda daha cadılara gönderme yapar veya bir karakter olarak sunar⁴, fakat bu oyunla İngiliz tiyatrosunda ilk kez çıplak bir tepede, şimşek ve fırtına arasında gizlice buluşup kötülük tezgâhlayan cadılar sahneye taşınmıştır. Fiziksel olarak Macbeth cadıları, insanların hayalindeki –çirkin, uğursuz, büyü yapan- basmakalıp resme uymaktadır. Banquo ilk görüşünde onların insan olup olmadıklarına karar veremez:

[...] Bunlar da kim?
Giyimleri bu kadar yabani ve soluk olan.
Bu dünyaya ait kişilere benzemiyorlar,
Hey, yoksa yanılıyor muyum?
Yalnız, kırışık parmaklarınızı,
Kupkuru dudaklarınıza götürdüğünüze göre
Anlamış görünüyorsunuz söylediklerimi.
Ama yine de sakalınız,
Sizi o şekilde değerlendirmemi önlüyor. (I.iii.139-47)

Bu cadılar, büyücülerin, cadıların ve gecenin tanrıçası Hecate’ye⁵ taparlar. Onu şimşekler arasında çıplak bir tepede çağırırlar ve ne yapacakları hususunda direktif alırlar:

Gidin şimdi ve gün doğarken
Akheron kıyısında bulun beni.
Büyü, sihir yapmanıza yardım eden,
Gereçlerin hepsini alın.
Ayın kıyısında sarkan,
Bir damla var. Büyülü duman duman
Kapatacağım yere düşmeden; o damla
Girdi mi bizim tezgâha
Öyle cinler çıkacak ki içinden
Gidip beynine düşlerine belaya salacak başını⁶. (III. iv.17-27)

Bunun dışında, zamanlarının büyük bir bölümünü her cadının yapması gerektiği gibi kocaman kazanların önünde “Ejderha derisi, kurt dişi”, “[b]ir parça Yahudi

ciğeri”, “Türk burnu”, “keçi safranı” gibi malzemelerle büyü yaparak geçirirler (IV.i, 22-32).

Genelde bahsedilen tüm cadı özellikleri Macbeth cadılarında mevcuttur, fakat Shakespeare özellikle (James’in de vurguladığı gibi) cadıların insanları cürüme teşvik etmeleri ve devletin zararına çalışmalarına odaklanır. Cadıların tragedyanın gelişimindeki rolleri son derece önemlidir. Macbeth, gelecekle ilgili haberlerle onu selamlayan bu garip yaratıklara bir korulukta rastlar. Geleceği görme yetisine sahip bu cadılar, Macbeth’e yardım ediyor kisvesi altında onu yoldan çıkarıp günaha sürüklemek istemektedirler: “Birinci Cadı: Herkes selamlasın Macbeth’i! Selam Glamis Beyi!/İkinci Cadı: Herkes selamlasın Macbeth’i! Selam Cawdor Beyi!/Üçüncü Cadı: Herkes Selamlasın Macbeth’i! Selam Yarının kralına!” (I.iii, 88-90). Macbeth’in kral olacağını ima eden sözleriyle ilgisini uyandırmayı başarırlar ve kalbine onu trajik sonuna götürecek ihanet tohumcuklarını ekip, arkalarında bir sis perdesi yaratarak ortadan kaybolurlar. Banquo, cadıların kötü güçlere hizmet ettiklerini ve amaçlarının kötü olabileceğini söylerken, Leydi Macbeth onları kaderin bir habercisi olarak görmeyi yeğler. Cadıların oyunundaki temel işlevleri, kehanetleriyle Macbeth’in o zamana dek içinde gizlice barındırdığı bütün kötü emelleri gün ışığına çıkarıp onun güç ve iktidar hırsına kapılmasını sağlamaktır. Nitekim Lady Macbeth’in de desteğiyle Kral Duncan cinayete kurban gider ve Macbeth kral olur. Fakat bu onun sonunu da getirecektir. Macbeth cadıları fiziksel özelliklerinden, eylemlerine ve davranışlarına kadar her yönden dönemin hâkim cadı düşüncelerine uymaktadır.

Bir diğer cadıyı, Shakespeare’den biraz daha önce yazılmış olan Marston’un *The Tragedy of Sophonisba* (1605-6) adlı eserinde görmekteyiz. Oyunda, iki Libya kralı olan Massinissa ve Syphax arasında hem toprak hem de Sophonisba’nın aşkı için çekişme bulunmaktadır. Sophonisba eş olarak Massinissa’yı seçtiğinden Syphax ona savaş açar. Bu nedenle Massinissa gerdeğe girmeden savaşa gider ve yokluğunda Kartacalılar eşini Syphax’a verir. Bunun üzerine Syphax, Sophonisba’nın aşkını kazanmak için cadı olan Erictho’dan tılsım hazırlamasını ister. Erictho “Bize gökler, yeryüzü, deniz, hava/ Ve Kader bile boyun eğer” diyerek kabul eder. Müzik başladığında tılsım da işe yaramaya başlayacaktır. Fakat müzikle beraber içeriye Sophonisba’nın suretine bürünmüş olarak kendisi gelir ve Syphax’la beraber olur. Aydınlık olunca, Syphax durumu farkederek ama çok geçtir. Erictho: “Kralların budalalığı, [...]/ Zoraki aşk/ Cennetin veya cehennemin erişiminde olabilir mi?” (V.i.4-6) diyerek Syphax’ın hışmından kurtulmak için yerin dibine girer ve kaybolur. Erictho adlı cadıya benzerlik gösteren bir diğer cadı Middleton’un *Witch* adlı oyununda görülmektedir.

The Witch’deki baş cadı, tanrıçayla adaş olan 120 yaşındaki iksir uzmanı Hecate’dir. Diğer cadılar ise Stadlin, Puckle, Hoppo, Hellwain’dir. Oyunda Sebastian, Antonio’nun Isabella ile düğün gecelerinde beraber olamaması için Hecate’den iktidarsızlık tılsımını alır (I.ii). Almachildes ise, (Syphax’in *Sophonisba*’da yaptığı gibi) kendisini itici bulan Düşesi “[t]ers düz edip” kendine aşık edecek bir iksir almak için Hecate’ye gider. Hecate, ona üç kurdele verir. Almachildes bunun birisini,

fark ettirmeden Düşes'in yardımcısı Amoretta'nın göğsüne tutturur. Takmadan önce Almachildes'in saraydaki en kaba kişi olduğunu düşünen Amoretta, aniden fikir değiştirerek onun sarayın en tatlı centilmeni olduğunu söyler (II.ii.46-55). Sonra içeri Düşes girer, kurdele Amoretta'nın göğsünden düşer ve bunu Düşes alır. Bunun sonucunda Amoretta normale dönerken, bu defa Düşes Almachildes'e aşık olur. Ayrıca, V. perde, ii sahne'de, Düşes kendisini babasının kafatasından içki içerek aşağılayan kocası Dük'ü zehirlemek için Hecate'ye başvurur.

Hecate edindiği doğaüstü güçler karşılığında ruhunu şeytana satmıştır ve şeytan "tam üç yıl [sonra] saat 12'de"⁷ gelip onu alacaktır (I.ii, 68). Hecate'nin yanında kedi şeklini almış ve isteğine göre görünmez olabilen Malkin adında bir kötü ruh yer almaktadır. Bu, cadıların genellikle içinde kötü ve büyülü bir ruh barındırdıklarına inanılan hayvanlar (fiend) dolaştırdıklarıyla ilgili bir inançtır⁸. Hecate, tam anlamıyla karikatürize edilmiş tasasız bir cadıdır (Cordin ve Sedg, 1986: 20-23) ve onun için büyü yapmak yemek yapmak kadar doğaldır. Üstelik çapkındır da. Cadıcılık suçlamaları arasında en sık rastlananlar cadıların (Erictho'nun da yaptığı gibi) erkelere karşı cinsel cürümler işlemeleriydi. Cadıların geceleri biçim değiştirtirip cazip buldukları erkekleri rüyalarında ziyaret etmek suretiyle cinsel ilişkiye girdikleri düşünülmüdü. Hecate, Almachildes'i gördüğü zaman şöyle söyler: "Bu Almachildes-içimdeki kan harekete geçiyor./ Zevk almayı arzuladığım erkek/ Rüya halindeyken (incubus⁹) onu üç kere elde ettim." (I.ii. L194-7). Hecate ve cadıların iffet için çok da fazla zamanı yoktur; hoş genç erkekleri toplamak için geceleri dolaşmaya çıkarlar. İşine yarayan bir kısmet çıkmazsa, Hecate geceyi kendi oğlu Firestone ile ya da Malkin isimli kediyle geçirmektedir.

The Witch'teki cadıcılık materyalinin büyük çoğunluğu Scot'un kitabına dayansa da, Middleton, Scot'un cadıcılığa karşı kuşkucu yaklaşımını yok saymaktadır. Middleton'ın cadısı, neşeli, komik, şarkı söyleyen ve hiçbir zaman yargılanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmayan bir cadıdır. Hecate kesinlikle 'kurban' cadı kategorisine girmez. Hecate, her ne kadar ölümlü olsa da ve kesinlikle tanrıça olmasa da, gerçekten uçmakta, cadılar toplantısı düzenlemekte, cinlerle konuşmakta, büyü yapmakta, ölü çocukları pişirmekte ve cadılardan beklenen her şeyi yapmaktadır; (Venetia. 1973: 15).

Bu noktaya kadar incelenen oyunlardaki cadılar tamamen hayal ürünüdür ve söz konusu dönemdeki cadılarla genel inanışları ortaya koymaktadır. Bunların dışında, gerçek olaylara dayanan tiyatro eserleri de mevcuttur. Buna bir örnek, ünlü duruşmalarla ilgili olan William Rowley, Thomas Dekker ve John Ford'un 1621-3 tarihinde ortak yazdığı ve Kral James'in huzurunda sahnelenen *The Witch of Edmonton; A known True Story* (1621-3)¹⁰ adlı eserdir. Bu oyun, 19 Nisan 1621 tarihinde yargılanan ve idama mahkûm edilen Elizabeth Sawyer ile ilgilidir. Bir hayli ilgi gören bu olayın detayları Sawyer'ı sürekli ziyaret eden Henry Goodcole tarafından *The Wonderfull Discoverie of Elizabeth Sawyer, a Witch, Late of Edmonton, Her Conviction, and Condemnation, and Death, Together with the Relations of the Divels Accesse to Her, and Their Conference Together* (1621) başlıklı kitapta kaleme alınmıştır.

En “gerçekçi cadı oyunu” olarak nitelendirilen *The Witch of Edmonton* insanların aklındaki köy cadısını betimlemektedir. Bu cadı hayallerde yaşayan karizmatik cadılardan çok uzak, pis, kambur, cahil, içinde insan ve tanrı nefreti taşıyan zavallı ve tek gözü kör bir kadındır. Bu cadı, tüm cazibesini yitirmiş, herkes tarafından kötü muamele gören gerçekçi bir cadıdır. II. Perde’de Elizabeth Sawyer kendisini ısıtmak amacıyla çer çöp toplarken, kendi kendine söyledikleri maruz kaldığı durumları tasvir etmektedir:

Niye Ben? Niye bu haset dünya
 Bütün rezil garazını üstüme yolluyor?
 Fakirim, şekilsizim ve cahilim diye,
 Fesatlıkta benden daha beter olanlar tarafından
 Bir yay gibi eğilip bükülüyorum
 Bütün insanların pisliğinin ve çöplüğünün
 Atılıp döküldüğü
 Bir tekne mi olayım? Bazıları bana cadı diyor
 Tanımadıklarından beni
 Kendi kötü sözleriyle kışkırttıkları dilimden
 Kötü sözler dökülsün diye uğraşıyorlar
 Sığırlarına karşı, mısırlarına karşı
 Kendilerine, uşaklarına, beşikteki bebeklerine (II.i.1-13)

Yaşlı Banks geldiğinde, ne demek istediğini anlarız. Sawyer’ı görünce, ona bağırmasına başlar “Git, kaybol, cadı!”, “Kocakarı, çık topraklarımdan” ve mülkünden topladığı odun parçalarını geri koymasını söyler. Sawyer haklı olarak onunla kötü bir biçimde konuşur:

Vur, hadi, beni sakat kambur bırakan
 Eli kolu kopasınca.
 Kötü davran! Döv beni! Bana kocakarı, cadı de!
 Adı ne? Nerede ve hangi şekilde öğrenilir bu sanat?
 Hangi büyüler, tılsımlar, haykırışlar
 Bana içinde cin barındıran bir hayvan [Familiar] edindirebilir? (II.i.31-36)

Sonra Genç Banks, ve Dansçılar onunla uğraşmaya devam eder: “İlk Dansçı: Edmonton’un yaşlı cadısı!”.

Sahnedeki yalnız kalan Sawyer, kendisinin bir hastalık gibi görüldüğünü ve her tür insan tarafından aşağılandığını belirtir. Bunu takiben, ona kötü davranan insanlardan öc almak uğruna cadı olma isteğini, bunun için “lanetlemeyi öğrenme”, “duadan nefret etme”, “kötü olan herşeyi yapma” gibi istenilen herşeyi yerine getireceğini belirtir. Zaten, ona göre toplumda “Cadı olmak veya öyle sayılmak birdir” (II.i. 107-120). Oyun, güçten düşmüş yaşlı kadının düşmanlarına misilleme yapmak için nasıl cadı olmak istediğini gösteren inandırıcı bir sahneyle başlar. Bunun hemen üstüne içinde şeytanı veya kötü bir ruhu barındıran Kara Köpek belirir. Sawyer, şimşek eşliğinde düşmanlarına zarar verme konusundaki yardımını karşılığında ona

ruhunu verir ve bu anlaşma Kara Köpek'in Sawyer'ın kolundan kan emmesiyle 'mühürlenir'. Bunun karşılığında, düşmanlarının mısırlarını kurutur, sığır hastalığı ve bir ata ruam hastalığı yollar, hizmetçi dokuz saat tereyağı yapmak için sütü döver ama tereyağı bir türlü düşmez ve herşeyden öte cadının nefret ettiği çiftçinin karısı delirir. Yaşlı Ratcliffe'e eşine ne olduğu sorulduğunda şöyle cevap verir: "Tüm gücümüze rağmen, elimizden kaçtı ve ağzından 'şeytan, cadı, cadı, şeytan' dışında başka sözler çıkmadı. Başını vura vura öldü" (IV. i. 209-10). Yaşlı Banks resmi izin alıp Sawyer'ın cezalandırılmasını ister: "Öncelikle onu muayene etmek için resmi izin alın, sonra Newgate'e yollayın. Bu bile yeterli [Anne Ratcliffe'in ölümü] eğer diğer kötülükleri bağışlanırsa. Köpek şeklinde bir cinin olduğunu söylüyorlar, itini er ya da geç göreceğiz. Eğer görürsek ve şeytanın ta kendisi değilse, o zaman bir zincirde uğuldayan köpek, bir zincirde ise sen hapse gidersiniz" (IV.i.216-220). Bu olaydan sonra Köpek, Elizabeth Sawyer'a üç gün uğramaz ve çağrıldığında ise beyaz bir köpek şeklinde ona adaletin eline düşeceğini belirtir. Bunun üstüne Yaşlı Banks, Ratcliffe ve köylüler Sawyer'ı gelip cezalandırmak üzere alırlar: "Elizabeth Sawyer: Tommy! Sevgili Tom-oğlum! Köpek!/Kulübene uçup beni terk mi ediyorsun?" ve herkes gittiğinde Köpek şu sözleri sarfeder: "Ha, ha, ha, ha!/ Dünya cadıları ve şeytanları suçlu bulmasın/ Onlar bizleri ve biz de sonra onları takip ederiz" (V.i.81-85). Bu oyunun sonunda, herkesden öc alması dışında, Sawyer'ın durumunda bir iyileşme söz konusu değildir. Elizabeth Sawyer, diğer cadılardan farklı olarak toplumun kötü muamelesiyle zorla yaratılmış, kötü yola sevk edilmiş bir kadındır.

Cadılarla ilgili oyunlar, Avrupa'da korkunç cadı avlarının sürdürüldüğü 17. yüzyıl başlarında İngiltere'de çok popülerdi. Kral I. James dönemi tiyatrosunda şekil değiştiren, erkekleri kandıran, insanları cürüme teşvik eden, kehanetleriyle olaylara yön veren cadılardan, haksızlığa uğramış 'kocakarılar'a uzanan çeşitli cadı figürleri mevcuttur. Bu merakı çeşitli sebeplere bağlamak mümkün olmakla beraber, başlıca neden kuşkusuz Kral I. James'in cadıcılığa olan ilgisi, cadıcılıkla ilgili yazdığı kitap ve cadı davalarıdır. Kadınlar bu saldırılar karşısında, özellikle okuma yazma bilmeyenler kendilerini mevcut hukuk kuralları karşısında savunamamışlar, kendi eylemlerini iyi açıklayamadıkları için hem cezalandırılmaktan kurtulamamışlar hem de sadece okumuş seçkinlerin görüşleri değerlendirildiğinden, onların yorumlarıyla kötü kalpli, bozguncu cadı tiplmesiyle ortaya koyulmuşlardır.

DİPNOTLAR

1 Shakespeare'in *Macbeth* adlı oyunu dışındaki tüm alıntılar tarafımdan çevirilmiştir.

2 Scot'un eseri 1651 yılında yeniden basılmıştır.

3 Exodus 22:18. <http://www.kingjamesbibleonline.org/Exodus-22-18/>

4 Örneğin *Kral VI. Henry, Bölüm II* de (1591) Gloucester Düşesi, Kral Henry, Suffolk ve Somerset Düklerinin kaderlerini öğrenmek amacıyla ruh çağırması için iki rahip ve Margery Jourdemain adında bir cadıyı tutar veya *Tempest (Fırtına)* (1610-11) adlı oyununda tamamen kötü, aşağılık, zararlı, şeytanlarla ilişkiye giren tipik bir cadı olan Sycorax'ı betimler. Ama *Macbeth*'teki cadılar kötülüğün aracı olmaktan çok, kötülüğün ta kendisidir.

5 Diana'nın üç kişiliği Luna, Diana ve Hecate'dir. Asteria ve Perse'nin çocuğu olan Titanlar kuşağından gelmiş ve bu nedenle Olympos tanrılarıyla bir bağlantısı olmamasına rağmen Zeus, onun eski imtiyazlarını korumuş ve hatta arttırmıştır. Önceleri iyiliğini bütün insanlar üzerine yayarak kendisinden maddi refah, siyasi toplantılarda belagat yeteneği, savaş ve sporda başarı gibi istenen bütün lütufları sunmaktan kaçınmayan bir tanrıça iken giderek karanlık alemiyle ilişkilendirilerek sihire ve büyüye hükmeden tanrıça olarak görülmeye başlandı. Büyücülere ve sihirbazlara, iki elinde birer meşale taşıyarak veya kısarak, köpek veya kurt gibi değişik hayvanlar şeklinde görünüyordu. Sihirbazlığın icadı ona atfedildi ve birincil büyü yerleri olan yol kavşaklarına hükmetti. Pierre Grimal. *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*. Çev. Sevgi Tamgüç. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1997. s.233

6 Shakespeare, William. *Macbeth*. (Çev. Sebahattin Eyüboğlu), Şehir: Remzi Kitabevi, 1994.

7 Bu süre genelde 7 ve 12 yıl veya bunların katları kadar süreleri kapsar.

8 Bunları çoğunlukla geleneksel olarak ölümü temsil eden ve gelecekte haber verdiğine inanılan karga, baykuş, gibi kuşlar, ve bunun dışında kedi, köpek, tavşan, dağ gelinciği, kirpi, tilki, kurbağa ve yılanlar teşkil ederdi. Fakat cadılar en çok siyah kedilerle ilişkilendiriliyorlardı. İlk perdede Hecate ruh çağırıldığında Malkin keman çalan bir kedi olarak ortaya çıkar. Almachiles onu gördüğünde oldukça şaşırır ve Hecate'nin daha önce yanında bir tilki bulundurduğuna işaret eder: "Bir kedi ve keman? Ne kadar ilginç./ Bir zamanlar tilki postu içinde bir şeytanın yok muydu?" (I.iii, 228-30).

9 Bu sözlerde, 'incubus' sözcüğünün bir erkeğinin biçimini alıp, kadınları rüyalarında ziyaret eden şeytan veya kötü ruhtur. Örneğin Kral Arthur efsanelerin ünlü büyücüsü Merlin böyle bir rüya sonucu dünyaya gelmiştir ve bu yüzden doğaüstü güçlere sahiptir. Fakat burada aslında kastedilen sözcük 'succubus' tur, yani kadın şeklinde bir erkekle rüyasında birlikte olmak çünkü inanca göre cadılar cinsiyetlerini değil, sadece şekillerini değiştirebiliyorlardı.

10 Bunun dışında, Heywood'un Brome ile ortak çalışması *The Late Lancashire Witches* da ünlü olmasına karşın 1634'de (Jacobean dönemi: 1603-25) sahnelendiği için dahil edilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Bryan Loughrey ve Neil Taylor (Haz.) (1988). *Five Plays: Thomas Middleton*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Corbin, Peter ve Douglas Sedge (1986) *Three Jacobean Witchcraft Plays: Sophonisba, The Witch, The Witch of Edmonton*. Manchester: Manchester University Press.
- Ehrenreich, Barbara ve Deidre English (1992). *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler*. Çev. Ergur Uğur. İstanbul: Kavram Yayınları.
- Gow, Andrew ve Lara Apps (2003). *Male Witches in Early Modern Europe*. Manchester: Manchester University Press.
- Grimal, Pierrel (1997). *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*. Çev. Sevgi Tamgüç. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Heywood, Thomas ve Richard Brome 2009. *The Witches of Lancashire*. London: Nick Hern Books.
- James I, King of England (1597 tıpkı basım). *Daemonologie*. London: Dodo Press.
- Middleton, Thomas (1994). *The Witch*. London: A & C Black Publishers.
- Newal, Venetia (1973). *The Witch Figure*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Parrinder, Geoffrey (1958). *Witchcraft*. Bristol: A Pelican Book.
- Poole, Robert (ed.) (2002). *The Lancashire Witches: Histories & Stories*, Manchester University Press.
- Russel, Jeffrey B. (1980). *A History of Witchcraft: Sorcerers, Heretics, and Pagans*. London: Thames and Hudson.
- Sergeant, Philip W (1996). *Witches and Warlocks*. London: Hutchinson & Company.
- Scot, Reginald (1584; 1972). *The Discoverie of Witchcraft*. New York: Dover Publications, Inc.
- Shakespeare, William (1994). *Macbeth*. Çev. Sebahattin Eyüboğlu, Şehir: Remzi Kitabevi.
- Sharpe, James (1997). *Instruments of Darkness: Witchcraft in England, 1550-1750*, University of Pennsylvania Press.
- Summers, Montague (1993). "The Witch in Dramatic Literature". *History of Witchcraft and Demonology*. New York: Carol Publishing Group. 276-313.
- Tindall, Gillian (1967). *A Handbook on Witches*. London: A Panther Book.